

ADALÉK A „HÉT SZENTSÉG” TÖRTÉNETÉHEZ

BEVEZETÉS

A „hét szentség” kifejezés általánosan ismert. De az, hogy a történelem mely korszakában jelent meg, és milyen előzményei voltak, az kevésbé köztudott. A jelen írásban röviden áttekintjük azt a kort, azokat a körülményeket, azt a fejlődést, melynek eredménye lett a „hét szentség” tana. A katolikus teológiában és hitéletben kiemelkedő jelentősége van a „hét szentség”-nek. Ezért is érdemes egy kis kutatást folytatni ebben a témában.

Külön teológiai traktátusként a „szentségtn” nem alakult ki a keresztény ókorban. Már a patrisztikus irodalomban, sőt az Újszövetség irataiban is lehet olvasni a keresztségről, Úrvacsoráról, házasságról, betegek megkenéséről, de nem alakult ki az az általános megfogalmazás, mely ezeket az eseményeket, szertartásokat, egységbe vonta volna, vagyis a „szentségtn” még nem született meg. A második évezredben megjelentek a rendszerezési kísérletek, ezekben a szentségek száma kettőtől tízig szerepelt. Volt, hogy a király megkoronázását is ide sorolták, és az apátnők beiktatását is. Az igazán jelentős időszak a „szentségtn” kialakulása terén a skolasztika megjelenésével kezdődött. Különösen fontos a XIII. századtól a XV. századig tartó fejlődés.

Először a Tanítóhivatal négy fontos dokumentumát vizsgáljuk meg, majd a pasztorális és teológiai összefüggéseit ezeknek az írásoknak.

I. A TANÍTÓHIVATAL NÉGY FŐ SZÖVEGE

A XIII. századtól az Egyház nagy lépéseetk tett a szentségtn kialakítása terén. Rendszerezte a korábbi korok örökségét, és próbálta pontosabban megfogalmazni a tanítását. A körülmények, a különböző elhajlások és félreértések is elősegítették, hogy a

római Tanítóhivatal nyilatkozataival, világos megfogalmazásaival válaszoljon a felmerülő kérdésekre.

Négy dokumentumot vizsgálunk meg: egy hitvallást, mely aláhúzza a különbséget az általánosan elfogadott szentségtan és néhány elkülönült irányzat között; egy másik hitvallást, mely beilleszkedik az Egyház XIII. századi megújulásába; a szentségekről szóló katolikus tanítás bemutatását, melyet a keleti keresztényeknek készítettek az Egyház egységének keresése szempontjából; és még egy bemutatást, melyet a Rómával egyesült keleti keresztényeknek készítettek a XV. században.

1. A valdensek számára előírt hitvallás (1208)

Az első írás III. Ince (1198–1216) pápától való, teológiailag értékes mű, és több pontban szól a szentségi gyakorlatról is. A valdensek számára írta elő, akik egy reform és lelkiségi mozgalomhoz tartoztak, hatással volt rájuk az albiak teológiája, akiknek abban a korban manicheus eszméi voltak. A valdeseknek az anyagról való szándékos hallgatást tulajdonítottak, melyet ők rossznak láttak, és ehhez kapcsolódóan a szentségekről is hasonlóan vélekedtek, mert anyagi és érzékelhető alkotórészük van. Így szól számukra előírt hitvallásnak a szentségekről szóló része:

1208, december 18. DH 793–794:

793: A szentségeket pedig, amelyeket az Egyházban a Szentlélek felmérhetetlen és láthatatlan erejének együttműködése révén kiszolgáltattak, ha bűnös pap szolgáltatja is ki, amíg az Egyház őt elfogadja, semmilyen tekintetben sem utasítjuk el, és az általa kiszolgáltattott egyházi szertartásokat vagy áldásokat nem becsmételjük, hanem olyan jó-akarattal fogadjuk tőle, mint a legigazabbtól, mivel a püspök vagy a pap rosszasága nem rontja le sem a gyermekkeresztséget, sem az Eucharisztia átváltoztatását, sem az alattvalók javára kiszolgáltattott többi egyházi szertartást.

794: Helyeseljük tehát a gyermekek keresztségét, akiről valljuk és hisszük, hogy üdvözülnek, ha keresztségük után úgy halnak meg, hogy még nem követtek el bűnt. Hisszük, hogy a keresztségben minden bűn, mind ama áteredő, mint a szándékosan elkövetett bűnök bocsánatot nyernek.

A bérmálást is, amit a püspök szolgáltat ki, vagyis a kézrátétel, szentnek tartjuk, amit tisztelettel kell fogadni.

Tiszta szívvel, szilárdan és kételkedés nélkül hisszük, és nyíltan és őszintén tanúsítjuk, hogy az áldozat, vagyis a kenyér és a bor az átváltoztatás után a mi Urunk, Jézus Krisztus valóságos teste és valóságos vére lesz. Hisszük, hogy sem több nem jön létre a jó pap által, sem kevesebb a rossz pap által, mert az nem az áldozat bemutatójának érdeméből, hanem a Teremtőnek a szava és a Szentlélek ereje által valósul meg. Ezzel kapcsolatban szilárdan

hisszük és valljuk, hogy bármennyire tisztességes, vallásos, szent és okos valaki, ha nem pap – akit látható és megtapintható módon püspök szentelt fel szabályszerűen – nem tartozik rá és nem is változtathatja át az Eucharisziát, és szentmisét sem mutathat be.

Ehhez a szolgálathoz hitünk szerint három dolog szükséges: mégpedig meghatározott személy, vagyis egy pap, akit mint már említettük, a püspök sajátosan erre a szolgálatra rendelt, továbbá azok az ünnepélyes szavak, amelyeket a szent atyák a kánonban kifejezetten megfogalmaztak, s végül a szavak kimondójának őszinte szándéka. Ezért állhatatosan hisszük és valljuk, hogy mindenki, aki a már említett, a püspök által előzőleg már kiszolgáltatót egyházi rend szentsége nélkül azt hiszi, hogy bemutathatja a szentmisét és erre törekszik, az eretnek, Korachnak és lázadó társainak pusztulása az osztályrésze (Szám 16), és ki kell zárni az egész római Anyaszentegyházból.

Hisszük, hogy a bűnösök, akik őszinte bűnbánatot tartanak, (és szájjal bűneiket megvallják, és a Szentírás szerint cselekedettel jóvá teszik) Istentől bocsánatot nyernek, és ezt mi is készséggel megadjuk nekik.

Tiszteletben tartjuk a betegek megkenését a megszentelt olajjal. Az apostol tanítása alapján (vö. 1Kor 7) nem tagadjuk, hogy a házasságot testi életközösségre kell megkötni, a szabályosan megkötött házasságok felbontását pedig mindenképpen megtiltjuk. Hisszük és valljuk, hogy a férfi feleségével együtt eljut az üdvösségre. Nem ítéljük el a második és a további házasságot sem.

Ez a rész összefoglalja a körülményeket, a hagyomány örökségét és új teológiai összefüggésbe állítja a kérdést.

Visszautasítja azokat a tendenciákat, melyek a szélsőséges csoportokban jelen vannak. Az egyik, hogy kétségbe vonják a gyermekek megkeresztelésének jogosságát, mert ennek a szentségnek a felvételét csak a felnőtteknek akarják megengedni. A másik, a régi gnosztikus felfogás értelmében, hogy támadják a házasságot, legalábbis annak szentségi voltát. Ezekkel a problémákkal már az előző századokban is szembe kellett nézni.

A Hitvallás aláhúzza, hogy a kiszolgáltató méltósága nincs hatással a szentség érvényességére. Az ókori vitákkal ellentétben itt a méltóság kérdése már nem tévtanításban, vagy szakadásban van, hanem morális okokat jelent.

Új elemként jelenik meg a kor teológiájában a kiszolgáltató szándéka.

A Hitvallás aláhúzza még, hogy a szentmise bemutatását csak felszentelt személy végezheti.

A Valdenseknek adott Hitvallás még egy további fontos elemet tartalmaz. Megvizsgálja a hét szentséget, anélkül, hogy a hetes számot kimondaná, a következő sorrendben: keresztség, bérmálás, eukarisztia, egyházi rend, bűnbánat, betegek kenete, házasság.

Viszonylagosan új a hét szentség tana. A XII. század előtt a szentségek száma nem

volt kérdés tárgya sem keleten, sem nyugaton. A XII. századtól kezdte a latin egyház megfogalmazni, hogy mi is a szentség, és mi nem az.

2. A IV. Lateráni reformzsinat hitvallása (1215 november 11–30)

A IV. Lateráni zsinat Hitvallással kezdi rendeleteit, melyben újból megjelenik a szentségek kérdése. III. Ince még a pápa, és a keresztény nép, meg a tévúton járók miatt is fontos hirdetni a katolikus hitet.

A Zsinat hitvallásának újdonsága, hogy a régi Credo harmadik cikkelyét is kibővíti. Ez a Szentlélekről és az EgyháZRól szóló rész bővül nemcsak a keresztség szentségének említésével, mely már a Nicea-Konstantinápolyi hitvallásban szerepel, hanem az eukarisztiával is. A szentségeknek ez a hangsúlyozása új a zsinati hitvallásokban.

DH 802: Egy pedig a hívek egyetemes Egyháza, amelyen kívül egyáltalán senki sem üdvözüL, amelyben ugyanaz a pap és az áldozat, Jézus Krisztus, akinek testét és vérét az Oltáriszentség a kenyér és a bor színe alatt valósággal tartalmazza, miután Isten erejénél fogva átlényegüL a kenyér testté, a bor pedig vérré, hogy az egység titkának megvalósulásához mi magunk megkapjuk az övéből azt, amit Ő kapott a miénkből. És ezt a szentséget természetesen senki más nem hozhatja létre, csak a pap, aki szabály szerint lett fölszentelve az Egyház kulcsai szerint, amely kulcsokat maga Jézus Krisztus engedett át az apostoloknak és az ő utódaiknak.

A keresztség szentsége pedig, (amelyet a vízben szolgáltatunk ki Isten és az oszthatatlan Háromság, vagyis az Atya, a Fiú és a Szentlélek segítségül hívásával) mind a kisdedeknek, mind a felnőtteknek az egyházi forma szerint bárki által szabályosan kiszolgáltatva az üdvösségre szolgál.

És hogyha a keresztség fölvétele után valaki bűnbe esnék, ez mindig helyrehozható az igaz bűnbánat által. Az örök boldogságra pedig nemcsak a szüzek és az önmegtartóztatóak méltók eljutni, hanem a házasok is, akik mintaszerű hitükkel és jócselekedeteikkel elnyerik Isten tetszését.

Ennek a textusnak nagyobb a tekintélye, mint a valdenseknek adott Hitvallásnak: a hitet rendszerezetten fejti ki, hivatalos és egyetemes, amint az a zsinati formákra jellemző.

Mindenek előtt aláhúzza az Egyház eukarisztikus egységéhez való ragaszkodást. Az a tény, hogy az eukarisztiát a keresztség előtt tárgyalja, jelzi azt a változást, mely az ókori világ felfogásához viszonyítva jelentkezik. Az Egyház az önmeghatározásánál előnybe részesíti az eukarisztiát a keresztséghez képest. A szöveg kifejezi a szentségekről vallott katolikus hitet. Az eukarisztiával kapcsolatban „tartalmazza” szó használata immár klasszikus módon történik: Krisztus testét és vérét ... az Oltáriszentség a kenyér és a

bor színe alatt ... tartalmazza. A keresztség megértésénél kimondja, hogy egy materiális elem és egy Ige által jön létre: a víz, és a Szentháromság segítségül hívása.

A IV. Lateráni zsinat Credo-ja aktuális volt. Amint a Valdenseknek előírt hitvallás, ez is beszél arról, hogy a keresztség szentségében gyermekek és felnőttek is részesedhetnek, és hogy a házasság szent, és hogy az eukarisztia ünneplésénél a felszentelt szolgálattevő szükséges. Ezek azok a pontok, melyeket a szélsőséges csoportok vitattak. Kimondja, hogy a keresztség szentségének kiszolgáltatója „bárki” lehet. Furcsa megfogalmazás, de szélsőséges esetben úgy tűnhet, minimalizálja a szentség egyházi jelentőségét. Igaz, hogy a hagyományban is szerepet, hogy sürgős esetben bárki kiszolgáltathatja a keresztség szentségét, de normális esetben egy liturgia keretében, felszentelt személy szolgáltatja ki, ezzel is kifejezve az értelmét. A IV. Lateráni zsinat formulája, hogy „bárki” kiszolgáltatója a keresztséget, az alapja a Firenzei (1439) zsinat megfogalmazásának: *„nemcsak pap vagy szerpap, de még laikus vagy asszony is, sőt akár pogány vagy eretnek is keresztelhet”* (DH 1315). Sőt, ez az alapja a II. Vatikáni Zsinat megfogalmazásának: *„Ha bárki megkeresztelheti is a hívőket ...”* (LG 17). Azonban annak a jelentőségét, hogyha a keresztséget felszentelt személy, liturgikus közösségben annak rendje – módja szerint szolgáltatja ki, nem szabad elfelejteni.

Továbbá a IV. Lateráni zsinat alkalmaz két kifejezést az újabb eukarisztia értelmezés számára. Az első a „színe alatt” kifejezés használata, ezzel jelezve a kenyér és a bor érzékelhető elemét. Ez a használat egyre elterjedtebb lett a XI. századtól.

A másik újítás jelentősebb: a zsinat alkalmazza az „átlényegült” (transsubstantiatis) kifejezést. Ez a megfogalmazás is a XI. században született. III. Ince pápa is már pápasága előtt is használja, és az 1202-ben írt levelében János lyoni érseknek (DH 782). Azonban az az alkalmazás, ahogyan a IV. Lateráni Zsinat használja, még nem az a szakkifejezés, melyet a skolasztikában nyer el a fogalom. Egyszerűen azt a változást, átalakulás jelzi, mely megvalósul az eukarisztiában, és ez nem a „színek”-re, vagy a látszólagosra vonatkozik, hanem magára a kenyér és a bor lényegére. Ezt a szóhasználatot veszi át XII. Benedek pápa (DH 1018), majd pontosítja a Trentói zsinat.

3. *Paleologosz Mihály császár hitvallása (1274)*

A XIII. század harmadik hivatalos hitvallása, melyet Paleologosz Mihály császár hitvallásának neveznek, a II. Lyoni zsinaton (1274, május 7–július 17) hangzott el. Ezt a hitvallást már 1267-ben elküldte IV. Kelemen pápa a Császárnak aláírásra, melyet a Császár, aláírva, a Lyoni zsinatra küldött vissza. A Hitvallás két részből áll, egy régebbi részből, mely 1053 előttről, a szakadás előtti időből származik. A másik rész IV. Kelemen pápától, aki a vitatott témákról írt. A Császár küldöttei magukkal hozták, és a Zsinaton ünnepélyesen felolvasták a Hitvallást. A második rész tartalmazza a Szentségtanra vonatkozó tanítást, ezekkel a kifejezésekkel vallja meg a hitet:

„Azokat, akik a keresztség után bűnbe esnek, nem kell újra kereszteni, hanem őszinte bűnbánattal elnyerik bűneik bocsánatát ...

Ugyanez a szent római Egyház tartja és tanítja, hogy hét egyházi szentség van, és pedig egyik a keresztség, amelyről fentebb már szoltunk, aztán a bérmálás szentsége, amelyet a püspök kézrátétellel szolgáltat ki, krizmával megkenve az újszülötteket, a bűnbánat, a következő, azután az Oltáriszentség, aztán az egyházi rend, aztán a házasság, aztán az utolsó kenet, amelyet szent Jakab tanítása szerint a betegeknek adnak föl.

Ugyanez a római Egyház az Oltáriszentséghez kovásztalan kenyeret használ, azt tartja és tanítja, hogy ebben a szentségben a kenyér valóban átlényegül a mi Urunk Jézus Krisztus testévé és a bor az ő vérévé.

A házasságról pedig azt tartja, hogy nincs megengedve, hogy egy férfinak egyszerre több felesége legyen, sem hogy egy asszonynak több férje. De ha a törvényes házasság a házastársak egyikének halála folytán felbomlik, megengedettnek mondja a második, továbbá ezt követően a harmadik házasságot is, ha valamilyen okból más kánoni akadály nem áll az útjába.” (DH 855, 860)

A Hitvallás felsorolja a hét szentséget, hasonlóan a valdiaknak adott Hitvalláshoz, de itt ki is mondja a „hetes” számot, elsőként az Egyetemes Zsinatok sorában. A szentségek felsorolásának a sorrendje azonban még nem teljesen alakult ki.

Amint a IV. Lateráni Zsinat, úgy Paleologoszt Mihály császár hitvallása is, tartalmazza az „átlényegül” (transsubstantiatúr) kifejezést. A Lateráni Zsinat újszerű kifejezése tehát hosszantartó hatást ért el.

A házasság szentségével kapcsolatban a Császár hitvallása, úgy mint a Valdiaknak előírt hitvallás, szembe száll azzal a helytelen lelkiismereti irányzattal, mely a házasságot le akarta értékelni, be akarta feketíteni. Megengedi a második, vagy harmadik házasságot is. A többnejűséget és a többférjűséget elveti. Nem valószínű, hogy ez a Keleti keresztények között meglévő problémára utalna, inkább az iszlám közelsége, közelségének hatása ellensúlyozására szerepel.

Két téma szerepel a Hitvallásban, mely világosan a Keletiekkel kapcsolatos ellentétekről szól. Volt Keleten néhány helyen olyan irányzat, hogy a Latinok által megkeresztelteket újra kell kereszteni. Erről már a IV. Lateráni Zsinaton is tudtak, és el is elítélték: „a görögök azt is vakmerően megengedték maguknak, hogy a latinoktól megkeresztelteket ők maguk újrakereszteljék, és mind a mai napig vannak – ahogy megtudtuk – akik nem átallják ezt megtenni.” (DH 810) Ezzel szemben a Császár Hitvallása az egy keresztséget tartalmazza. A másik kényes téma: az eukarisztiához használt kenyér. A Hitvallás egyszerűen kijelenti, hogy a római egyház kovásztalan kenyeret használ, de nem nevez kifejezetten rossznak semmiféle más gyakorlatot sem. Biztos, hogy nem ez a leglényegesebb tanítás, de mind a mai napi vita tárgyát képezi az ortodox és a latin kereszténység között. A Keletiek

megőrizték azt a gyakorlatot, hogy a „mindennapi”, általánosan fogyasztott kenyeret alkalmazzák, a Nyugatiak pedig a kovásztalan kenyeret, mely, szerintük vissza megy a pászka ünnep gyakorlatára.

Fontos még megjegyezni, hogy a dokumentum beszél a „római egyházzól”. Biztos, hogy az egység útját úgy fogták fel akkor, hogy ez az út a Rómához való visszatérés útja, bár a kifejezés ambivalens, mert Róma jelentheti az egység princípiumát is, és egy rész-egyházat is, saját liturgiával, teológiával. Nem könnyű a két szempontot megkülönböztetni.

4. A Firenzei Zsinat dekrétuma az örményeknek (1439)

A negyedik dokumentum a XII. és XVI. század idején a szentségtan fejlődése szempontjából a Rómával egyesült Örmények dekrétuma, mely a Firenzei Zsinat aktái között található.

A Tanítóhivatal a XIII. és a XV. század között semmi lényegesen újat a szentségtanról nem tanított. Továbbra is voltak állásfoglalások a tévtanítások ellen. Az albiak, begárdok, beginák ellen az eukarisztia tiszteletének hogyanjának kérdése merül fel (DH 898), a fraticellik a házasság ellen beszélnek (DH 916). Wyclif és Hus János idején előkerül az eukarisztia kiszolgáltatója méltóságának vagy méltatlanságának kérdése (DH 1154, 1208), az eukarisztia tana megfogalmazásának a problémája (DH 1151–1153, 1256–1257), és a hívek két szín alatti áldozásának témája (DH 1198, 1258). Azt a benyomást keltik, hogy egyik is, másik is csökkenti a szentség értékét. Az Egyház az eddigi tanítást ismétli, illetve alkalmazza a felmerülő kérdésekre.

A középkori zsinatok, az I. Lateráni Zsinattól kezdve (1123), törekedtek a Keletiekkel való egység visszaállítására. A III. Lateráni Zsinaton (1179) „Keleti” püspökök is részt vettek, akik a keresztes hadjáratok idején megalakított országokból, illetve Calabriából jött görög püspökök voltak. Ennek a kornak az „ökumenizmus” azt jelentette, hogy a keleti egyházakat vissza kell vezetni a latin világba, ezért magyarázták el a tanítást, ezen belül a szentségtant is. Ez olykor nem ment élénk polémia nélkül (DH 830–834).

A következő évszázadban a Rómával egyesült Örmények vonták magukra a rómaiak figyelmét. XII. Benedek 1341-ben tévedéseik katalógusát küldte el az Örményeknek, melyek között megemlíti a keresztséget, a bérmálást, és az eukarisztiát (DH 1016, 1018, 1020).

Tíz évvel később, 1351-ben VI. Kelemen küld levelet az örmények Pátriárkájának, és a bérmálásról kérdezi (DH 1068–1071).

A Firenzei Zsinaton a Görögök számára készült Dekrétum pedig az eukarisztiánál használt kelesztett vagy kovásztalan kenyérről tesz említést (DH 1303)

Ebben az összefüggésben lehet elhelyezni az Örményeknek adott Dekrétumot, melyet a Firenzei Zsinaton mutattak be 1439-ben. Íme a szentségtanra vonatkozó részlet:

DH 1310-1313:

1310: Ötödik pontként ezen rövid formulában könnyen érthető tanításul szerkesztjük meg az Egyház szentségeiről szóló igazságokat, mint a most élő, mint a jövőbeli örményeknek. Az Újszövetségnek hét szentsége van: ti. a keresztség, a bérmálás, az Oltáriszentség, a bűnbánat szentsége, az utolsó kenet, az egyházi rend, és a házasság. Ezek sokban elűtnek az Ószövetség szentségeitől. Utóbbiak ugyanis nem szerezték meg a kegyelmet (*non causabant gratiam*), hanem csak előre jelezték, hogy azt Krisztus szenvedése fogja megadni. Ezek a mi szentségeink azonban magukban is foglalják a kegyelmet, és azt meg is adják az illető szentséget méltón felvevőnek.

1311: Ezek közül az első öt az egyes ember benső lelki tökéletességére rendeltetett, a két utolsó az Egyház vezetésére és gyarapítására. A keresztség által ugyanis lelkileg újjászületünk, a bérmálással növekszünk a kegyelemben, s megerősödünk a hitben. Újjászületve és megerősödve az Oltáriszentség isteni eledelével táplálkozunk. Ha pedig a lelkünk a bűn következtében megbetegedne, a bűnbánat szentsége által lelkileg meggyógyulunk. Lelkileg és testileg (ha ez a léleknek használ) pedig az utolsó kenetben is. Az egyházi rend az Egyház kormányzására és lelki gyarapodására, a házasság a testi szaporodásra szolgál.

1312: Mindezen szentségekhez három dolog szükséges. Tudniillik egyes dolgok – ezek az anyaguk – egyes szavak – ezek a formájuk, és a kiszolgáltató személye – már amennyiben megvan a szándéka, hogy azt teszi, amit tesz az Egyház. Ha ezekből egy is hiányzik, nem jön létre a szentség.

1313: Ezen szentségek közül három: a keresztség, a bérmálás és az egyházi rend eltörölhetetlen jegyet nyomnak a lélekbe, azaz bizonyos lelki jelet, ami a többitől különböző; emiatt egyazon személynél nem lehet megismételni. A többi négy szentség jegyet nem véssz be, ezért megengedhető az ismétlésük.

Ez a dokumentum jó összefoglalása katolikus szentségtannak. Rövid, de részletes útmutatást ad az egyes szentségekhez.

Teológiáját a hármasság jellemzi: ahhoz, hogy létrejöjjön a szentség, három objektív tény szükséges és egyben elégséges: az anyagi elem, az egyes szavak és kiszolgáltató, megfelelő szándékkal. Fel lehet még a következő sémát is fedezni: az érzékelhető elem (szavak), és a szentségben kapott kegyelem együtt adja a szentséget. Megjelenik még a szentségek és az Ószövetségi törvény viszonya. Az eddigi dokumentumokban ez nem szerepelt, de nagy hagyománya volt a patrisztikában.

Fontos újdonság a hivatalos latin nyelvezetben az okság szóhasználata: az Ószövetség szentségei „nem okozták” a kegyelmet. A Dekrétum nem mondja ki, hogy a keresztyén szentségek az isteni kegyelem okai, azt mondja, hogy magukban foglalják és meg is adják a kegyelmet, bár az Ószövetséggel való összehasonlítás alapján sugallják azt. Az okság kifejezés használata nem egyértelmű a teológusok között. Aquinói Tamás eszköz-

okságról ír, Bonaventúra alkalmi-okságról, Halesi Alexander diszpozitív hatékonyságról. Az Örményeknek adott Dekrétum nem megy bele a részletekbe, általában ír az okságról. Mindazonáltal a következőkben, amikor a keresztségről értekeznek, olvashatunk az elsődleges okról és eszköz-okról: „Mivel az elsődleges ok, amelyből a keresztség erejét meríti, a Szentháromság; eszköz-ok azonban a kiszolgáltató, aki külsőleg átadja a szentséget” (DH 1314). A házassággal kapcsolatban pedig a létesítő okról: „Létrehozó oka a szabály szerint szóbelileg kifejezett kölcsönös beleegyezés a jelenlévő hitvessel” (DH 1327).

További teológiai újdonság a kiszolgáltató szándékára vonatkozik. Pontosítja ezt a szándékot melynek egyeznie kell az Egyház szándékával: a kiszolgáltatónak meg van a szándéka, „*hogy azt teszi, amit tesz az Egyház*”. A Firenzei Zsinat törekedett az objektivitásra, de azért figyelembe vette a kiszolgáltató személyét, szubjektivitását. A kiszolgáltató szándéka tehát objektiválódik, arra vonatkozik, amit tulajdonképpen tesz az Egyház, ez meg van határozva a rítusban, kifejeződik az anyagi, látható elemekben, és az egyes szavakban. A kiszolgáltató szándéka tehát az Egyház szándéka.

Fontos kijelentése még a Dekrétumnak a szentségi jegy, a karakter, mely a keresztség, a bérmálás és az egyházi rend esetén vésődik be, azaz, ezek a szentségek nem ismételtetők. Már III. Ince pápa az arles-i érseknek írt levelében 1201-ben alkalmazza az „*eltörölhetetlen jegy*” kifejezést a keresztségről tanítva (DH 781).

A teológiai fontos kijelentésekhez még egyet érdemes hozzátenni, mely az idézett rész után, az eukarisztiáról szóló részben található: „*A pap ugyanis Krisztus személyében szólva (in persona Christi) hozza létre e szentséget*” (DH 1321). A kifejezés a patrisztikában ismert volt, de a XII. és XIII. században nem alkalmazták. Ez a megfogalmazás jelzi, a különösen az eukarisztiában meglévő, szoros kapcsolatot Krisztus és a celebráns között, és erősen krisztológiai értelmezését nyitja a kiszolgáltatónak.

II. PASZTORÁLIS ÉS TEOLÓGIAI ÖSSZEFÜGGÉSEK

Hasznos lesz még azt is megnézni, hogy ennek a kornak a tapasztalatával milyen kapcsolatban voltak ezek a megfogalmazások, és hogy mi volt jelentősége ezeknek a megnyilatkozásoknak, hogyan is zajlott a konkrét dogmatizálás, a keresztény szentségtan hogyan öltött formát.

A középkori tanítóhivatali megnyilatkozások jelentősége

Mind a négy dokumentum célja az, hogy a szentségtanról átfogó tanítást adjon. Ezt a tanítást többnyire másoknak adja, nem azoknak, akik a plébániákon gyakorló keresztények. Valakik ellen fogalmazza meg (valdiak, albiak, Wyclif és Hus tanítványai), vagy a távoli keresztényeknek, az Örményeknek, vagy az ortodoxoknak. Vagyis a

Tanítóhivatal akkor nyilvánítja ki tanítását, amikor az egyház tanítását veszélyeztetve érzi, vagy amikor úgy látja, hogy újra meg kell erősíteni az egységet.

Egyébként a megfogalmazásokra jellemző a tipikus Középkori módszer: rendszerezni a mondanivalót, valamilyen világos intellektuális séma felfogása szerint. A rögtönzés, a szakadás, az eltérés valami olyannak tűnt, ami elviselhetetlen. A Tanítóhivatal megvédi a szentségi alapokat, amikor valami fenyegetést lát vagy a gnosztikus oldalról, akik az anyagot lebecsülendőnek látják, és ez veszélyes a házasságra, vagy amikor a kiszolgáltató méltósága kerül a központba a valdiak, Wyclif és Hus részéről, vagy a túlzott szubjektivitás, mely oda vezethet, hogy megkérdőjelezi a gyermekkeresztiséget.

A következetesség, az összefüggések kimutatása, és a tévedések helyesbítése érdekében a Tanítóhivatal a hagyományos állításokat aktualizálja, figyelembe véve a konkrét történelmi helyzetet, a múlt századokból kiemeli a szentségtan területére vonatkozó tanítást. Az így megfogalmazott kijelentésekben benne van a Patrisztika és a kora-középkor öröksége, és a XII. és XIII. század teológusainak munkája is. A Tanítóhivatal integrálja azokat az elemeket, melyek szilárdnak tűnnek, így teológiailag a hagyományra alapoz, anélkül, hogy túlságosan belemerülne a technikai részletkérdésekbe, és a szakértők vitáiba. Az, amit így összegyűjtött, valóban megfontolandó: a szentségek hetes száma, a nem-ismételhető szentségek karaktere, az elemek, a szavak, és a kiszolgáltató hármassága, az oksági szóhasználat a szentségek hatékonyságának kifejezésére, az érzékelhetőnek és a szavaknak az összekapcsolása az anyag és a forma közötti kötelék körülményei szerint, a kiszolgáltató szándékának a meghatározása ahhoz kapcsolódóan, amit az Egyház tesz abban az esetben, és az eukarisztia kiszolgáltatójának a felfogása in persona Christi. Egy elem tűnik egészen eredetinek a tanítóhivatali szokásos fenntartásban a teológiai nyelvhasználat vonatkozásában: a IV. Lateráni zsinat kifejezése: a transsubstantione.

Milyen a tekintélye ezeknek a tanítóhivatali megnyilatkozásoknak? Nyilvánvaló, hogy nem mindegyiknek ugyanakkora a jelentősége. A Valdiak számára III. Incétől adott Hitvallás nem egy zsinat megfogalmazása. Az Örmények Dekrétuma ugyan egy zsinat, a Firenzei zsinat dokumentuma, de nem egy zsinati meghatározás, hanem egy gyakorlati instrukció az egyesült Örményeknek, és nem az egész Egyházhoz szól. Le lehet vonni azt a következtetést, hogy a Firenzei Dekrétum nem áll azon a szinten, mint a IV. Lateráni Zsinat hitvallása, bár az Örményeknek adott Dekrétum is a latin Egyház hitét és tanítását fogalmazza meg.

A Paleologosz Mihály hitvallása is egészen eredeti: ez egy pápai irat, melyet a görög-ortodox Egyház egy laikus tagja elfogadott, és az egyetemes zsinaton az ő nevében felolvastak, ezt a szöveget valójában a latin püspökök fogalmazták meg. Ennek a dokumentumnak a tekintélye hasonló az Örmények Dekrétumához, Róma elmondja a többieknek a saját tanítását, melyet úgy tekint, mint az egyetlen lehetséges értelmezését az egyházi tapasztalatnak.

A IV. Lateráni zsinat dokumentuma egy egyetemes zsinat Hitvallásának ünnepélyes megfogalmazása. Ezt nem valami, vagy valakik ellen mondja ki, akik a hitet veszélyeztetik. Látszik, hogy a Tanítóhivatal törekszik arra, hogy egybe foglalja az átvett hagyományt, és konkrét történelmi szituációt, így ez az írat különösen is figyelmet érdemel.

Mindenképpen nagy értéke a Tanítóhivatal megfogalmazásainak, hogy együtt látja a hagyomány adatait és a kor igényeit, hogy érzéke van a kor nehézségei iránt, hogy előre akarja vinni a tanítást, anélkül, hogy egyik vagy másik teológiai iskola befolyása alá kerülne.

Észre kell vennünk azt is, hogy van egy bizonyos hiány a Szentírásra való támaszkodásban, kevésbé figyel a liturgiára, a szentségeket Istennel és Krisztussal kapcsolatba hozza, de nem mondható el ez a Szentlélek vonatkozásában. Nem törekszik arra, hogy a nem-latin Egyházak tapasztalatait megértse. És igazán a szentségek egyházi vonatkozása is eléggé hiányos. Az Örmények Dekrétumában ugyan szerepel: „azt teszi, amit az Egyház tesz”, de nem fejt ki az ekkléziológiát, melyre itt utalást tesz. Biztos, hogy a szentségek ünneplésének a helye az „Egyházban” van, de a tájékoztatás igen rövid. Hasonlóan a IV. Lateráni Zsinat a szentségtanát a „Hívek Egyháza” vonatkozásában fejt ki, de a kijelentést nem követi annak kibontása. Az Örmények Dekrétuma a házasság egyházi jelentőségét említi, de ezt nem kommentálja. A középkori latin Tanítóhivatal az eukarisztia köré csoportosítja a szentségeket, ebből következően a hagyományosan nagyon fontos keresztség fontossága háttérbe szorul.

Mindezekhez figyelembe kell vennünk, hogy a Tanítóhivatal megnyilatkozásai utalnak a egyházi, a történelmi, a kulturális és a politikai környezetre, összefüggésre.

ÖSSZEFOGLALÁS:

Ezeknek a Tanítóhivatali megnyilatkozásoknak a megismerésével az a cél, hogy lássuk azokat a fontos dokumentumokat, melyek a szentségtan kialakulását megmutatják. Kibontakozik bennük az a folyamat, mely során tisztázódik a szentségek száma, sajátossága, kiszolgáltatása. Feltűnnek azok a konkrét történelmi körülmények, melyek az Egyházat arra sarkalták, hogy hitét megfogalmazza, konkretizálja, fogalmilag meghatározza. Ezek a Tanítóhivatali megállapítások máig hatnak, érvényesek. A későbbi korokban, úgy a reformáció mint az újkor idején megfelelő alapot adtak a hit tisztázásához, megértéséhez, kifejtéséhez. Mint mérföldkövek jelzik a megtett utat, és bátorítanak is a jelenben felmerülő nehézségekkel való szembenézéshez, a hagyományból táplálkozva a jelen igényeknek megfelelő hit-vallás megfogalmazásához. A Trentói az I. és az II. Vatikáni Zsinat is az adott kor szintjén beszél a hit megvallásáról, figyelve a hagyomány adataira, és a jelen kihívásaira.

FELHASZNÁLT IRODALOM:

- DENZINGER, Heinrich – HÜNERMANN, Peter: Hitvallások és az Egyház Tanítóhivatalának megnyilatkozásai, Örökmécs – Bányaterenye, Szent István Társulat – Budapest, 2004.
- BOURGEOIS, Henri: La costituzione della sacramentaria (dal XII al XIV secolo) in: Storia dei Dogmi III. Piemme, Casale Monferrato 1998.
- MAGYAR KATOLIKUS LEXIKON, Budapest, Szent István Társulat 1993-tól, megfelelő kötetei.

*Dr. Balogh József
tanszékvezető (GFHF)*